

POBOLJŠANJEM PRAVNOG OKVIRA DO DJELOTVORNIJEG PROCESUIRANJA SEKSUALNOG NASILJA KAO VIDA IZVRŠENJA RATNIH ZLOČINA

ZAGREB, 2026

SADRŽAJ

1. POSTOJEĆI NACIONALNI PRAVNI OKVIR PROCESUIRANJA SEKSUALNOG NASILJA U RATU.....	10
2. MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR PROCESUIRANJA SEKSUALNOG NASILJA U RATU.....	18
3. PROCESNA PRAVA ŽRTAVA SEKSUALNOG NASILJA U RATU U KAZNENOM POSTUPKU I IMPLEMENTACIJA EU DIREKTIVE 2012/29/EU.....	21
4. PRAVILA POSTUPKA I DOKAZIVANJA MEĐUNARODNIH KAZNENIH SUDOVA U ODNOSU NA ŽRTVE SEKSUALNOG NASILJA.....	24
5. REPARACIJE ŽRTVAMA SEKSUALNOG NASILJA U RATU U HRVATSKOJ.....	28
6. PROBLEMI U PRAKSI NACIONALNIH SUDOVA.....	32
7. REZULTATI ISTRAŽIVANJA.....	42
8. PREPORUKE.....	46
9. NAPOMENE.....	48
10. LITERATURA.....	50

UMJESTO UVODA

Ratove na području bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) obilježilo je, između ostalog, seksualno nasilje kojem su bile podvrgnute primarno žene, muškarci, a u nekim slučajevima i djeca. Pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), broj osuđenih za ratni zločin seksualnog nasilja nikada nije jasno finaliziran. Prema određenim analizama utvrđeno je da od 161 optuženog, njih 78 je osuđeno za zločine, uključujući ratno seksualno nasilje. Na međunarodnoj razini i dalje raste svijest o razmjerima seksualnog nasilja počinjenog u ratu, težini njegovih posljedica i nužnosti njegova procesuiranja.

Inicijativa mladih za ljudska prava Hrvatska, kao i druge organizacije koje djeluju u ovom području, smatra da se slučajevi ratnog seksualnog nasilja u Hrvatskoj i dalje nedostavno procesuiraju. Prema podacima Državnog odvjetništva (DORH) iz 2014. godine, Ministarstvo unutarnjih poslova (MUP) utvrdio je postojanje sumnje da su tijekom rata 1990-ih nad 187 osoba mogli biti počinjeni zločini ratnog seksualnog nasilja. U trenutku objave DORH-ova izvještaja sa sigurnošću je bilo utvrđeno da je nad 83 osobe počinjen ratni zločin seksualnog nasilja. Istodobno, nedvojbeno je da nadležna tijela kaznenog progona ovo pitanje i dalje smatraju relevantnim. Tako su 26. travnja 2023. predstavnici Državnog odvjetništva, u okviru studijskog posjeta, ugostili ukrajinske suce s ciljem razmjene iskustava u procesuiranju počinitelja kaznenih djela seksualnog nasilja u kontekstu oružanih sukoba¹.

Prepreke procesuiranju ovih zločina ne proizlaze isključivo iz hrvatskog pravnog sustava. One su dijelom posljedica činjenice da počinitelji često nisu identificirani ili nisu dostupni hrvatskom pravosuđu, ali i okolnosti da se žrtve, zbog srama, stigme ili straha od društvene osude, rijetko odlučuju javno govoriti o proživljenoj traumi. Unatoč tome, smatramo da Republika Hrvatska nije poduzela sve raspoložive mjere kako bi žrtvama osigurala učinkovit pristup pravdi. Nakon izmjena Strategije razvoja pravosuđa 2013. godine dodatno je smanjen institucionalni fokus na žrtve ratnog seksualnog nasilja, premda bi upravo olakšavanje njihova pristupa pravdi trebalo predstavljati **jedan od prioritarnih ciljeva**.

Dodatni problem predstavlja neusklađenost nacionalnog zakonodavstva i sudske prakse s međunarodnim standardima, osobito u pogledu definicije ratnog seksualnog nasilja i prepoznavanja svih oblika seksualnog nasilja. Takva neusklađenost u pojedinim je slučajevima dovela do pogrešne pravne kvalifikacije djela i umanjivanja njihove težine.

Procesuiranje je dodatno otežano nedostatnom zaštitom i podrškom žrtvama tijekom kaznenih postupaka, što je često rezultiralo njihovim odustajanjem od svjedočenja zbog straha od retraumatizacije. Uz to, zabrinjava i manjak senzibilizacije dijela pravosudnih tijela, koja su u pojedinim predmetima zanemarivala ili relativizirala iskaze o ratnom seksualnom nasilju. Konačno, ograničen pristup reparacijama te visoke procesne prepreke u ostvarivanju prava na naknadu štete dodatno su obeshrabrivale žrtve u traženju pravne zaštite. Sve navedeno rezultiralo je time da zločini ratnog seksualnog nasilja ostanu nedovoljno istraženi, rijetko procesuirani i neadekvatno sankcionirani u odnosu na njihovu stvarnu rasprostranjenost i težinu².

S ciljem vraćanja fokusa na ovu problematiku, Inicijativa mladih za ljudska prava Hrvatska izradila je izvještaj temeljen na provedenim konzultacijama i intervjuima s profesionalcima koji su u neposrednom kontaktu sa žrtvama kaznenih djela seksualnog nasilja u ratu. Izvještaj polazi od pitanja: postoji li potreba za unapređenjem pravnog okvira u hrvatskom nacionalnom zakonodavstvu kako bi se osiguralo djelotvornije procesuiranje ratnog seksualnog nasilja kao oblika počinjenja ratnih zločina, osobito kroz procesna pravila koja se odnose na prava žrtava seksualnog nasilja? Preživljene traume žrtava seksualnog nasilja u ratu, dugogodišnji izostanak institucionalne podrške te suvremeni međunarodnopravni standardi u kaznenom progonu činili su polazište za izradu ovog dokumenta, **koji je namijenjen javnom zagovaranju nužnih izmjena nacionalnog zakonodavstva**.

KONTEKST

Sredinom travnja 2019. godine Vijeće sigurnosti Ujedinjenih Naroda (UN) usvojilo je **Rezoluciju 2467**, kojom se naglašava potreba za pristupom usmjerenim na osobe koje su preživjele ratno seksualno nasilje. Rezolucijom se potvrđuje potreba provođenja dosljednih i rigoroznih istraga te kaznenog progona počinitelja seksualnog nasilja u oružanim sukobima, uz istodobno izraženu zabrinutost zbog sporog napretka na ovom području.

U ranijim rezolucijama – 2106 (2013.), 1820 (2008.), 1888 (2009.) i 1960 (2010.) – Vijeće sigurnosti utvrdilo je da ratno seksualno nasilje počinjeno sistematski i kao oruđe rata **predstavlja prijetnju međunarodnom miru** i sigurnosti te zahtijeva adekvatan odgovor. Na Globalnom samitu o seksualnom nasilju u oružanim sukobima, održanom u Londonu 2014. godine, predstavljen je Međunarodni protokol o dokumentiranju i istraživanju seksualnog nasilja u sukobima³, s ciljem unaprjeđenja standarda prikupljanja dokaza i zaštite žrtava. Dodatno, Smjernice Ujedinjenih naroda o reparacijama iz kolovoza 2023. godine apeliraju na države i nadležne sudske mehanizme da osiguraju brze, razumne dokaze i cjelovite kompenzacije žrtvama ratnog seksualnog nasilja. Primjerice, UN-ove organizacije i nevladine skupine danas preporučuju da programi reparacija ne zahtijevaju od žrtve podnošenje kaznene prijave, nego da je sam status utvrđen zakonima o preživjelom ratnom seksualnom nasilju dovoljno jak preduvjet za reparaciju.

U postupcima pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) usvojena su posebna pravila dokazivanja ratnog seksualnog nasilja. Žrtvama je osigurana zaštita od uvredljivog i retraumatizirajućeg ispitivanja, te mogućnost svjedočenja pod pseudonimom, sa skrivenim licem i izmijenjenim glasom, putem video veze, na raspravama zatvorenim za javnost.

Pravilo 96 Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ-a dodatno propisuju da svjedočenje žrtve seksualnog nasilja ne zahtijeva potvrdu dodatnih dokaza; da dokazi o prijašnjem seksualnom ponašanju žrtve neće biti priznati kao dokazni materijal kako bi se žrtva zaštitila "od zlostavljanja, neugodnosti i ponižavanja"; te da se nepristank može "dokazati postojanjem prisilnih okolnosti pod kojima smisleni pristanak nije moguć".

Navedena proceduralna pravila smatraju se standardom dobre prakse te bi trebala biti prihvaćene u pravosudnom sustavu u Hrvatskoj.

Tijekom studenog 2016. Europska komisija objavila je izvještaj (Special Eurobarometer 449 – Gender based Violence) o seksualnom nasilju, prema kojem veliki broj ispitanika u Hrvatskoj opravdava seksualno nasilje ponašanjem ili nekom karakteristikom žrtve.⁴ Zabrinjavajući rezultati navedenog izvještaja **nedvojbeno upućuju na društvenu stigmatizaciju žrtava seksualnog nasilja**, koja često dovodi do toga da same žrtve negiraju da su bile seksualno zlostavljane te rijetko prijavljuju seksualno nasilje. U Flash Survey Eurobarometra iz veljače 2024., 14 % ispitanika iz Hrvatske se do neke mjere slagao s tvrdnjom da žene često izmišljaju ili pretjeruju u tvrdnjama o zlostavljanju ili seksualnom nasilju.⁵ Iako je Hrvatska u europskom kontekstu među državama s najnižim postotkom ovakvih stavova, činjenica da danas svaka šesta osoba u Hrvatskoj drži ovakve stavove pokazuje da i dalje postoji značajna razina stigmatizacije žrtava seksualnog nasilja. Takvi stavovi odražavaju se i u radu sudaca i kreatora normativnih propisa, gdje se umjesto sveobuhvatne zaštite reflektira društvena stigma. Posljedično, žrtve seksualnog nasilja (uključujući i one u ratu) još uvijek nisu dobile dostatnu zaštitu tijekom kaznenog postupka, psihološku potporu niti adekvatnu pravnu pomoć, što je još jedan od razloga da ni danas ne postoje potpuni podatci o razmjerima seksualnog nasilja tijekom rata.

Točni podaci o osobama koje su preživjele seksualno nasilje u ratu u Hrvatskoj još uvijek ne postoje. Međutim, potreba za uređenjem ovog pitanja proizlazi zbog velikog broja osoba, posebno onih odvedenih u zatvore i logore⁶, za koje se smatra da su tijekom ratnih razaranja proživjeli_e neki oblik seksualnog nasilja. Prema dostupnim podacima, Ministarstvo branitelja Republike Hrvatske od početka primjene Zakona o pravima žrtava seksualnog nasilja za vrijeme oružane agresije na Republiku Hrvatsku u Domovinskom ratu (NN 64/15) do studenog 2022. zaprimilo je 296 zahtjeva za stjecanje statusa žrtve, tj. ostvarivanje prava shodno odredbama navedenog zakona. Od toga je riješeno 289 zahtjeva, njih 204 uvaženo je, dok je 76 odbijeno, a u osam predmeta došlo je do obustave postupka. Jedan zahtjev je odbačen.

Sukladno članku 25. Zakona, pravo na povećanu novčanu naknadu ostvarilo je ukupno **20 osoba**.⁷ Prema informacijama dostavljenim putem zahtjeva za pristup informacijama, do 17. prosinca 2025. zaprimljeno je još **22 zahtjeva**, što sveukupno čini **318 zahtjeva**. Dodatnim provjerama utvrđeno je da su neke od žrtava u međuvremenu preminule, neke su izjavile državnim odvjetnicima da nad njima nije počinjeno seksualno nasilje koje bi se moglo kvalificirati kao ratni zločin, a neke su otklonile svaku mogućnost davanja iskaza. Sukladno dopisu Državnog odvjetništva Republike Hrvatske u odnosu na **33 žrtve u kaznenim djelima zločina ratnog seksualnog nasilja donesena je osuđujuća presuda, a trenutno su u tijeku postupci za 46 žrtava**.

Kao organizacija civilnog društva koja od svog osnutka fokus stavlja na zaštitu ljudskih prava, posebno u kontekstu ratova devedesetih, Inicijativa mladih za ljudska prava smatra da bi daljnja humanizacija kaznenog postupka, uključujući uvođenje posebnih pravila za svjedočenja žrtava ratnog seksualnog nasilja, značajno doprinijelo djelotvornijim i adekvatnijim procesuiranjima ratnih zločinaca.

NACIONALNA STRATEGIJA RAZVOJA SUSTAVA PODRŠKE ŽRTVAMA I SVJEDOCIMA U REPUBLICI HRVATSKOJ ZA RAZDOBLJE OD 2016. DO 2020. GODINE (*Narodne novine 75/2015*)

Suvremeni međunarodni pravni pristup kaznenom progonu počinitelja širi se s postupka koji predstavlja izraz skrbi države za uspostavu javnopravnog poretka na mehanizam koji će omogućiti uspostavu narušenih prava oštećenog pojedinca. U razvoju prava žrtava u posljednjih nekoliko desetljeća raste svijest o potrebi intenzivnije zaštite žrtava. Žrtva više nije samo izvor saznanja u postupku, već postaje aktivni procesni subjekt s jasno definiranim pravima.⁸

Među recentnijim dokumenatima u pogledu sustavnog pristupa podršci žrtvama ratnog seksualnog nasilja ističe se **Nacionalni akcijski plan provedbe Rezolucije Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda 1325 (2000) o ženama, miru i sigurnosti**, zajedno sa srodnim rezolucijama, za razdoblje od 2019. do 2023. godine. U okviru ovog plana provode se, između ostalog, **programi bolničke medicinske rehabilitacije za žrtve seksualnog nasilja** tijekom Domovinskog rata, a nositelj programa je Ministarstvo hrvatskih branitelja. U 2022. godini na bolničku medicinsku rehabilitaciju upućeno je ukupno 54 žene, od kojih je 51 hrvatska braniteljica iz Domovinskog rata, a tri osobe su žrtve seksualnog nasilja iz drugih konteksta.

1. POSTOJEĆI NACIONALNI PRAVNI OKVIR PROCESUIRANJA SEKSUALNOG NASILJA U RATU

U Republici Hrvatskoj, seksualno nasilje u ratu procesuirano je kao ratni zločin temeljem Osnovnog krivičnog zakona RH (u daljnjem tekstu OKZRH), iz 1993. godine (pročišćeni tekst NN 31/93), ali zbog sadržajnih izmjena definiranja ratnog zločina Kaznenim zakonom (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22, 114/23, 36/24, 136/25, u daljnjem tekstu KZ) od 2011. godine na seksualno nasilje u ratu kao vida izvršenja ratnog zločina primjenjuje se novi zakon. Primjena novog Kaznenog zakona u ovom kontekstu smatra se blažom za počinitelja (čl. 3. st. 2. KZ-a).

Seksualno nasilje u ratu procesuirano je po članku 120. OKZRH, koji ga kvalificira kao ratni zločin protiv civilnog stanovništva:

Članak 120.

*(1) Tko kršeći pravila međunarodnoga prava za vrijeme rata, oružanoga sukoba ili okupacije naredi da se izvrši napad na civilno stanovništvo, naselje, pojedine civilne osobe ili osobe onesposobljene za borbu, kojega je posljedica smrt, teška tjelesna ozljeda ili teško narušavanje zdravlja ljudi, napad bez izbora cilja kojim se pogađa civilno stanovništvo, da se civilno stanovništvo ubija, muči ili da se nečovječno postupa prema njemu, ili da se nad njim obavljaju biološki, medicinski ili drugi znanstveni pokusi, da se uzimaju tkiva ili organi radi transplantacije, ili da mu se nanose velike patnje ili ozljede tjelesnoga integriteta ili zdravlja, da se provodi raseljavanje ili preseljavanje ili prinudno odnarodnjivanje ili prevođenje na drugu vjeru, **prinuđivanje na prostituciju ili silovanje**, da se primjenjuju mjere zastrašivanja i terora, uzimaju taoci, primjenjuje kolektivno kažnjavanje, protuzakonito odvođenje u koncentracione logore i druga protuzakonita zatvaranja, da se provodi lišavanje prava na propisno i nepristrano suđenje, prinuđivanje na službu u oružanim snagama neprijateljske sile ili u njezinoj obavještajnoj službi ili administraciji, da se prinuđuje na prinudni rad, izgadnjuje stanovništvo, provodi konfiskacija imovine, da se pljačka imovina stanovništva, protuzakonito i samovoljno uništava ili prisvaja u velikim razmjerima imovinu što nije opravdano vojnim potrebama, uzima nezakonite i nerazmjerno velike kontribucije i rekvizicije, smanjuje vrijednost domaćega novca ili protuzakonito izdaje novac, ili tko počini neko od navedenih djela, kaznit će se zatvorom najmanje **pet godina ili kaznom zatvora od dvadeset godina**.*

Kazneni zakon od 2015. do danas doživio je čak osam izmjena. Ipak, u pogledu ratnog zločina seksualnog nasilja on je ostao suštinski isti: u članku 91. stavka 2. točka 25. proširio je kazneno djelo tako da obuhvaća širi spektar seksualnog nasilja kao način izvršenja ratnog zločina, ali istovremeno je smanjena minimalna zapriječena kazna zatvora na tri godine.

(2) Tko kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme rata, okupacije ili međunarodnog oružanog sukoba ili oružanog sukoba koji nema međunarodni značaj počini druge teške povrede prava i običaja koji se primjenjuju u međunarodnom oružanom sukobu ili oružanom sukobu čiji značaj nije međunarodni, to jest bilo koje od sljedećih djela:

1. usmjeravanje napada protiv civilnog stanovništva ili protiv pojedinih civila koji ne sudjeluju izravno u neprijateljstvima,
2. usmjeravanje napada protiv civilnih objekata, odnosno objekata koji nisu vojni ciljevi,
3. usmjeravanje napada protiv osoblja, uređaja, materijala, jedinica ili vozila uključenih u humanitarnu pomoć ili misiju održavanja mira sukladno Povelji Ujedinjenih naroda, tako dugo dok oni imaju pravo na zaštitu civila ili civilnih objekata prema odredbama međunarodnog ratnog prava,
4. pokretanje napada sa znanjem da će takav napad uzgredno dovesti do smrti ili ozljeda civila ili štete na civilnim objektima ili do teške, dugoročne i opsežne štete u prirodnom okolišu koja bi očito bila nerazmjerna u odnosu na očekivani konkretan i izravan vojni dobitak,
5. napadanje ili bombardiranje, bilo kojim sredstvima, gradova, sela, naselja ili zgrada koje su nebranjene i ne predstavljaju vojne ciljeve,
6. ubijanje ili ranjavanje borca koji se predao, nakon što je položio oružje ili ostao bez sredstava za borbu,
7. nepravilna uporaba zastave primirja, zastave ili vojnog znakovlja i odore neprijatelja ili Ujedinjenih naroda, kao i posebnih znakova Ženevskih konvencija, zbog koje je došlo do pogibije ili teških ozljeda,

8. premještanje, izravno ili posredno, dijelova vlastitog civilnog stanovništva na okupirano područje od strane okupatorske sile, ili deportacija ili premještaj čitavog stanovništva okupiranog područja ili jednog njegovog dijela, unutar toga područja ili izvan njega,

9. usmjeravanje napada protiv zgrada posvećenih vjeri, obrazovanju, umjetnosti, znanosti ili humanitarnim svrhama, protiv povijesnih spomenika i kulturnih dobara, bolnica i mjesta na kojima se prikupljaju bolesni i ranjeni, pod uvjetom da nisu vojni ciljevi,

10. podvrgavanje osoba koje su u vlasti protivničke strane tjelesnom sakaćenju, uzimanju tkiva ili organa za transplantaciju ili medicinskim ili znanstvenim pokusima bilo koje vrste koji nisu opravdani medicinskim, zubarskim ili bolničkim tretmanom osoba o kojima je riječ te koji se ne izvode u njihovom interesu, a dovode do smrti ili ozbiljne opasnosti po zdravlje takve osobe ili osoba,

11. podmuklo ubijanje ili ranjavanje pripadnika neprijateljske nacije ili vojske,

12. proglašavanje da se protivniku neće dati nikakva milost,

13. uništavanje ili oduzimanje neprijateljske imovine osim ako to izričito zahtijeva ratna nužda,

14. proglašenje prava i radnji državljana neprijateljske strane zabranjenim, suspendiranim ili nedopuštenim u sudskom postupku,

15. prisiljavanje državljana neprijateljske strane da sudjeluju u ratnim operacijama usmjerenim protiv vlastite zemlje čak i ako su bili u službi zaraćene strane prije početka rata,

16. pljačkanje gradova ili mjesta,

17. uporaba otrova ili otrovnog oružja,

18. uporaba otrovnih plinova, plinova zagušljivaca ili drugih plinova te svih sličnih tekućina, tvari ili naprava,

19. uporaba oružja koje koristi mikrobiološke ili druge biološke agense ili otrove, bez obzira na njihovo podrijetlo ili način proizvodnje,

20. uporaba metaka koji se u ljudskom tijelu lako šire ili raspršuju,
21. uporaba oružja namijenjenog ranjavanju fragmentima koji se u ljudskom tijelu ne mogu otkriti rendgenskim zrakama,
22. uporaba posebno izrađenog laserskog oružja kojem je jedina ili jedna od namjena uzrokovanje trajnog sljepila,
23. uporaba oružja, projektila, materijala i načina ratovanja koji po svojoj prirodi nanose suvišne ozljede ili nepotrebne patnje ili kojima je svojstvo da protivno međunarodnom ratnom pravu ne razlikuju vojne i civilne ciljeve, ako je takvo oružje, projektili, materijal ili način ratovanja predmet sveobuhvatne zabrane,
24. skrnavljenje osobnog dostojanstva, posebice ponižavajući i degradirajući postupci, kolektivno kažnjavanje,
- 25. silovanje, spolno porobljavanje, prisiljavanje na prostituciju, trudnoću, sterilizaciju ili koji drugi oblik spolnog nasilja koji predstavlja tešku povredu Ženevskih konvencija,**
26. iskorištavanje prisutnosti civila ili drugih zaštićenih osoba da se određena mjesta, područja ili vojne snage zaštite od vojnih operacija,
27. usmjeravanje napada na zgrade, materijal, medicinske jedinice i prijevozna sredstva te osoblje koje koristi posebne znakove Ženevskih konvencija sukladno međunarodnom pravu,
28. pribjegavanje izgladnjivanju civila kao načinu vođenja rata uskraćivanjem sredstava nužnih za opstanak, uključujući i otežavanje pristupa humanitarnoj pomoći, propisanoga Ženevskim konvencijama,
29. novačenje djece u nacionalne oružane snage ili oružane skupine odvojene od oružanih snaga države ili njihovo korištenje u aktivnom sudjelovanju u neprijateljstvima, ili
30. premještanje civilnog stanovništva zbog razloga povezanih uz sukob osim ako to traži sigurnost civila ili neizbježni vojni razlog, kaznit će se kaznom zatvora **najmanje tri godine.**

Citirana izmjena Kaznenog zakona u značajnom je raskoraku u odnosu na praksu Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) u pogledu procesuiranja seksualnog nasilja. Raspravna vijeća MKSJ-a u svojim presudama jasno su utvrdila da se kazneno djelo seksualnog nasilja smatra zločinom protiv čovječnosti, te da se ono može kvalificirati kao mučenje i teška povreda članka 27., stavka 2., IV. Ženevske konvencije o zaštiti civilnih osoba od 12. kolovoza 1949. godine, kojim se, između ostalog, propisuje:

„osobito će se štititi žene od svakog napada na njihovu čast i osobito od silovanja...”

Prema novom Kaznenom zakonu, djela seksualnog nasilja utvrđena su posebnim odredbama koji izriču kazne u odnosu na težinu djela i okolnostima činjenja istih. Otegotne okolnosti u ovom slučaju uključuju osobitu okrutnost, teške posljedica ili posebnu ranjivost žrtve. **Duljina kazne određuje se prema obliku zločina. Za silovanje, specifično se propisuje kazna od 1 do 10 godina zatvora.**

Nečovječno postupnje, kao i seksualno nasilje u ratu počinjeno u pritvorima, zatvorima i logorima procesuirano je i prema članku 122. OKZRH kao ratni zločin protiv ratnih zarobljenika, iako takvo djelo nije izričito navedeno u normativnom opisu kaznenog djela.

Članak 122.

Tko kršeći pravila međunarodnoga prava naredi da se ratni zarobljenici ubijaju, muče ili da se prema njima nečovječno postupi, nad njima obavljaju biološki, medicinski ili drugi znanstveni pokusi, da se uzimaju tkiva ili organi radi transplantacije, da im se nanose velike patnje ili ozljede tjelesnoga integriteta ili zdravlja, da se prinuđuju na obavljanje službe u neprijateljskim oružanim snagama, ili da se lišavaju prava na propisano i nepristrano suđenje, ili tko počini neko od navedenih djela, kaznit će se zatvorom najmanje pet godina ili kaznom zatvora od dvadeset godina.

te kao kazneno djelo genocida po čl. 119 OKZRH, koje isto ne inkriminira eksplicitno seksualno nasilje.

Članak 119.

Tko u namjeri da potpuno ili djelomično uništi neku nacionalnu, etničku, rasnu ili vjersku skupinu naredi da se članovi skupine ubijaju ili da im se nanose teške tjelesne ozljede ili da im se teško narušava tjelesno ili duševno zdravlje, ili da se stanovništvo prinudno raseljava ili da se skupina stavi u takve životne uvjete koji bi doveli do njezina potpuna ili djelomična istrebljenja ili da se primijene mjere kojima se sprečava rađanje između pripadnika skupine, ili da se provodi prinudno preseljavanje djece u drugu skupinu ili tko u istoj nakani počini neko od navedenih djela, kaznit će se zatvorom najmanje pet godina ili kaznom zatvora od dvadeset godina.

2. MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR PROCESUIRANJA SEKSUALNOG NASILJA U RATU

Glavni izvori međunarodnog humanitarnog prava⁹ su četiri Ženevske konvencije od 12. kolovoza 1949. godine i dva Dopunska protokola uz Ženevske konvencije iz 1977. godine: Konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu (I. ženevska konvencija), Konvencija za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca u oružanim snagama na moru (II. ženevska konvencija), Konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima (III. ženevska konvencija), Konvencija o zaštiti građanskih osoba za vrijeme rata (IV. ženevska konvencija), Dopunski protokol Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I.), Dopunski protokol Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949. o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (Protokol II.).

Seksualno nasilje u ratu prvi je put eksplicitno spomenuto u IV. ženevskoj konvenciji o zaštiti civila u vrijeme rata, a kasnije se reguliralo i u Dopunskim protokolima Ženevskim konvencijama – Dopunskom protokolu I. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba i Dopunskom protokolu II. o zaštiti žrtava građanskih oružanih sukoba. IV. ženevska konvencija posvećuje jedan članak seksualnom nasilju (članak 27.), u kojem propisuje:

“Žene će biti posebno zaštićene od svakog napada na njihovu čast, osobito od silovanja, prisilne prostitucije, ili bilo kojeg oblika napada protiv čudoređa”.

Ova odredba ponovljena je u gotovo identičnom obliku u Dopunskom protokolu I., u kojemu se ratno seksualno nasilje ogleda ne kao napad na fizički i seksualni integritet, već i kao napad na dostojanstvo osobe.

Kroz sudsku praksu MKSJ-a, seksualno nasilje u ratu definirano je kao teško kršenje Ženevskih konvencija – uključujući zabranu mučenja, nehumanog postupanja, namjernog nanošenja teške patnje ili teške povrede tijela i zdravlja. **Od kaznenih djela seksualnog nasilja**, Statut MKSJ-a¹⁰ izričito spominje samo silovanje, koje se kvalificira kao **zločin protiv čovječnosti**, pri čemu se mora dokazati kao dio sustavnog ili rasprostranjenog napada na civile.

Slično, Statut Međunarodnog kaznenog suda za Ruandu (MKSJR) spominje seksualno nasilje kao zločin protiv čovječnosti, ali u članku 4. spominje “silovanje, prisilnu prostituciju i druge oblike nasilja protiv čudoređa” kao kršenje odredbi Ženevskih konvencija i Dopunskog protokola II., označavajući ih kao “napad na osobno dostojanstvo, osobito ponižavajuće i degradirajuće postupanje”.

Komentirajući problematične reference u međunarodnom pravu koje povezuju seksualno nasilje s pojmovima morala i časti, Specijalna izvjestiteljica UN-a za seksualno nasilje u sukobima navela je da “međunarodno humanitarno pravo kao i nacionalni zakoni često sadrže odredbe za zaštitu ‘časti’ žene, implicirajući da je žrtva seksualnog nasilja na neki način ‘obeščaćena’ u napadu. (...) Jedina strana bez časti u bilo kojoj situaciji seksualnog nasilja jeste počinitelj. Dok je seksualno nasilje zaista napad na ljudsko dostojanstvo i tjelesni integritet, ono je prije svega nasilno kazneno djelo”.¹¹

Najveći doprinos razvoju prava procesuiranja seksualnog nasilja u ratu proizlazi iz prakse navedenih sudova. Tako je definicija pred MKSJ-om dana u slučaju Kunarac isključuje element sile i odupiranja iz definicije te se definira kao “seksualna penetracija počinjena bez pristanka žrtve. Pristanak (...) mora biti dan dobrovoljno, kao rezultat žrtvine slobodne volje, i ocjenjuje se u kontekstu okolnih prilika”.

Statut Međunarodnoga kaznenog suda (MKS) prvi je međunarodni ugovor koji izričito prepoznaje širok spektar seksualnog nasilja kao najteže oblike međunarodnih kaznenih djela, pri čemu se seksualno nasilje jasno kvalificira kao nasilje nad tjelesnim i seksualnim integritetom, a ne samo kao povreda časti ili dostojanstva. Prema Rimskom statutu, "silovanje, seksualno ropstvo, prisilna prostitucija, prisilna trudnoća, prisilna sterilizacija ili bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja usporedive težine" smatra se zločinom protiv čovječnosti (čl. 7. st. 1.g Statuta).

3. PROCESNA PRAVA ŽRTAVA SEKSUALNOG NASILJA U RATU U KAZNENOM POSTUPKU I IMPLEMENTACIJA EU DIREKTIVE 2012/29/EU

Žrtve ratnog seksualnog nasilja imaju ključnu ulogu na suđenjima za ratne zločine. S obzirom na dug vremenski period koji često prolazi od počinjenja zločina do pokretanja suđenja, kao i na česte nedostatke materijalnih dokaza, iskazi svjedoka_inja imaju presudan utjecaj na ishod kaznenog postupka. Međutim, kako bi žrtve mogle učinkovito sudjelovati u postupcima, nužno je osigurati im adekvatnu zaštitu i podršku.

Temeljem Zakona o kaznenom postupku (NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 80/22, 36/24, 72/25, u daljem tekstu: ZKP) propisana su prava žrtava kaznenog djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa. U kaznenim postupcima koji se vode protiv počinitelja ratnog zločina izvršenog seksualnim nasiljem, na žrtvu se primjenjuju citirana prava.

(4) Žrtva kaznenog djela protiv spolne slobode i žrtva kaznenog djela trgovanja ljudima ima, uz prava koja žrtvi pripadaju sukladno članku 43. ovoga Zakona, i pravo:

- 1) prije ispitivanja razgovarati sa savjetnikom, na teret proračunskih sredstava,*
- 2) na opunomoćenika na teret proračunskih sredstava,*
- 3) da ju u policiji i državnom odvjetništvu ispituje osoba istog spola te da ju, ako je to moguće, u slučaju ponovnog ispitivanja ispituje ta ista osoba,*
- 4) uskratiti odgovor na pitanja koja nisu u vezi s kaznenim djelom, a odnose se na strogo osobni život žrtve,*
- 5) biti ispitana putem audio-video uređaja (članak 292. stavak 6. ovoga Zakona), osim ako žrtva zahtijeva da bude nazočna u sudnici tijekom davanja iskaza,*
- 6) na tajnost osobnih podataka,*
- 7) zahtijevati isključenje javnosti s rasprave.*

Vlada Republike Hrvatske 2023. usvojila je novelirani **Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja**¹², čime je uspostavljen standardizirani i koordinirani model postupanja nadležnih tijela u svim fazama prijave, procesuiranja i pružanja pomoći žrtvama. Iako su ovim aktom i pratećim zakonodavnim izmjenama unaprijeđeni mehanizmi zaštite žrtava u usporedbi s protokolom iz 2012. godine, posebno kroz naglasak na rodnu dimenziju nasilja, izbjegavanje sekundarne viktimizacije, zaštitu privatnosti i obveznu pojedinačnu procjenu potreba žrtve, pojedini elementi sustava i dalje nisu u potpunosti operacionalizirani u praksi. Primjerice, još uvijek nije jasno definirano tko su stručnjaci koji bi trebali pružati specijaliziranu psihološku i pravnu podršku žrtvama, unatoč obvezama iz Protokola.

Pravila o zabrani ispitivanja žrtava o ranijem seksualnom životu predstavljaju važan korak u usklađivanju s međunarodnim standardima, no zaštita koju ta odredba pruža ipak je uža od rješenja iz pravila međunarodnih kaznenih sudova, koja zabranjuju i ispitivanje o naknadnom seksualnom ponašanju. Sudska praksa MKSJ-a i MKSR-a polazi od toga da je iskaz jedne vjerodostojne žrtve dovoljan za utvrđivanje odlučnih činjenica, dok naglasak stavlja na kontekst prisile. Nepostojanje pristanka ili nemogućnost slobodnog ostvarivanja seksualne autonomije zbog okolnosti prisile čini temeljnu granicu između zakonom dopuštene i zabranjene seksualne radnje. Prisilno okruženje, kao što su kaos, neredi ili bezakonje, može omogućiti počinitelju da izvrši radnju seksualnog nasilja i bez fizičke sile. U uvjetima oružanog sukoba takve okolnosti toliko su izražene da stvaraju pretpostavku nepostojanja pristanka, čime se uklanja potreba da tužitelj dodatno dokazuje taj element.

Daljnje unaprjeđenje položaja žrtve u kaznenom postupku donijela je Direktiva 2012/29/EU Europskog Parlamenta i Vijeća, od 25. listopada 2012. godine, kojom se uspostavljaju minimalni standarda prava, potpore i zaštite žrtava kaznenih djela.¹³ **Direktiva od država članica zahtjeva da se sa žrtvama postupa s poštovanjem te da policija, državni odvjetnici i suci budu odgovarajuće osposobljeni za rad sa žrtvama, da im se pruže razumljive informacije o pravima i postupku, da im se jamči potpora u svim državama članicama, da im se omogući sudjelovanje u postupku ako to žele, te da im se pruži pomoć pri sudjelovanju na suđenju.** Nadalje, Direktiva zahtijeva identifikaciju i zaštitu ranjivih žrtava, poput djece ili žrtava s invaliditetom, te osiguranje zaštite tijekom policijskih istraga i sudskih postupaka.

Odredbe Direktive konačno su implementirane u hrvatsko zakonodavstvo tek sedmom novelom Zakona o kaznenom postupku (ZKP/08, NN 70/17 od 19. srpnja 2017.).¹⁴ Time su žrtvama uvedena prava koja uključuju opću zaštitu svih žrtava, ali i specifična prava žrtava seksualnog nasilja. Tako se osigurava djelotvorna psihološka i stručna pomoć, odmah nakon počinjenja kaznenog djela i onoliko dugo koliko je potrebno, iako zakon ne navodi da takav pristup mora biti besplatan kako bi bio stvarno učinkovit. Uvedeno je i pravo na obveznu pojedinačnu procjenu žrtve, koje je u praksi djelomično zaživjelo.

Također, ZKP propisuje pravo žrtve na zaštitu od zastrašivanja i odmazde, no zakon ne razrađuje konkretne mjere niti jasno određuje nadležna tijela. Suprotno tome, Direktiva detaljno uređuje ovo pravo, izričito uključujući zaštitu od sekundarne i ponovljene viktimizacije. U praksi je hrvatski pravosudni sustav zakazao u osiguravanju takve zaštite, budući da se žrtve, prema procjenama nadležnih službi i organizacija, u okviru jednog kaznenog postupka najčešće ispituju više od tri puta.

Među posebnim pravima žrtava osobito se ističe pravo na besplatnu pravnu pomoć, koje je zakonodavac protumačio izrazito restriktivno, iako bi, u skladu s ciljevima Direktive, trebalo tumačiti šire, tako da obuhvaća i pravno savjetovanje i pravno zastupanje.

Unatoč tome što je Direktiva u velikoj mjeri uspješno prenesena u hrvatski pravni poredak, u praksi i dalje postoje značajni izazovi u zaštiti žrtava. Pomoć i podršku žrtvama trenutačno pružaju specijalizirani odjeli pri pojedinim županijskim sudovima te organizacije civilnog društva, pri čemu takav paralelni sustav nije optimalan jer otežava učinkovitu koordinaciju među uključenim akterima. Dodatni problem predstavlja i izostanak javno dostupnih statističkih podataka o radu tih službi, što onemogućuje kvalitetno oblikovanje javnih politika i praćenje stvarne učinkovitosti provedbe Direktive.

4. PRAVILA POSTUPKA I DOKAZIVANJA MEĐUNARODNIH KAZNENIH SUDOVA U ODNOSU NA ŽRTVE SEKSUALNOG NASILJA

Statuti MKSJ-a i MKSR-a te Pravilnik o postupku i dokazima regulirali su mjere zaštite svjedoka te osnovali jedinice za žrtve i svjedoke, čiji je mandat pružanje pomoći i potpore žrtvama i svjedocima.

Mjere zaštite predviđene u statutima i pravilima uglavnom se odnose na zaštitu tijekom postupka, što predstavlja jedno od njihovih ograničenja. Te se mjere mogu kategorizirati kao: (i) mjere usmjerene na zaštitu anonimnosti, (ii) mjere usmjerene na zaštitu privatnosti (prevencija objavljivanja osobnih podataka žrtava medijima i javnosti); te (iii) mjere usmjerene na minimiziranje traume svjedočenja (mjere kojima se olakšava svjedočenje posebno ranjivih skupina svjedoka).

Određena pravila dokazivanja također su usmjerena na smanjenje traume svjedočenja, a posebno značajno pravilo je Pravilo 96 o postupku i dokazima uređuje dokazivanje u slučajevima seksualnog nasilja kako bi se spriječila traumatizacija i diskriminacija žrtava, što je čest problem u postupcima pred nacionalnim sudovima.

Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a (Pravilo 96):

Pravilo 96

Dokazi u slučajevima seksualnog delikta (usvojeno 11. veljače 1994.)

U slučajevima seksualnog delikta:

(i) neće se tražiti dodatno potkrepljivanje svjedočenja žrtve;

(ii) pristanak se ne može upotrijebiti kao obrana ako je žrtva:

(a) bila izložena nasilju, prisili, zatočenju ili psihičkom pritisku, ili joj se time prijetilo, ili je imala razloga toga se bojati, ili

(b) razumno vjerovala da bi, ako se ona ne povinuje, neko drugi mogao biti tome izložen, ili bi mu se time moglo prijetiti ili ga time zastrašivati; (izmijenjeno 3. svibnja 1995.)

(iii) prije nego što se prihvate dokazi o pristanku žrtve, optuženi mora uvjeriti raspravno vijeće in camera da su ti dokazi relevantni i vjerodostojni; (izmijenjeno 30. siječnja 1995.)

(iv) ranije seksualno ponašanje žrtve ne prihvaća se kao dokaz u postupku.¹⁵

Međunarodni sudovi su u svojim presudama dodatno razvili Pravilo 96 i srodnu sudsku praksu, dosljedno odbacujući otpor žrtve kao bitno obilježje seksualnog nasilja.¹⁶ Razmatranje mogućnosti pružanja otpora stavlja naglasak na ponašanje žrtve, umjesto na radnje optuženog, te reflektira prisutnost mitova i stereotipa o seksualnom nasilju. Mit da je žena mogla pružiti otpor ili razmatranje mogućnosti pružanja otpora karakteristika je pristupa kojim se odgovornost prebacuje na žrtvu, ili se teret krivice dijeli između žrtve i počinitelja.¹⁷ Primjena pojmova prinude i prisilnog okruženja u skladu s međunarodnim standardima temelji se na sudskoj praksi MKSJ-a i MKSR-a, prema kojoj kaznena djela seksualnog nasilja mogu biti počinjena u prisilnim okolnostima, bez nužnosti upotrebe sile ili prijetnje silom. Koncept prinude širi je od same fizičke sile i stavlja seksualno nasilje u kontekst nejednakosti između žrtve i počinitelja. Rodno zasnovano tumačenje prinude prepoznaje različite oblike prisile, uključujući strah od nasilja, prisilu, zatočenje, psihički pritisak ili zloupotrebu položaja moći.

Od početka rada MKSJ-a do njegova završetka 31. prosinca 2017. godine, u optužnicama se 78 optuženika, odnosno 48 % od ukupno 161 optuženog, teretilo za seksualno nasilje. Od tih osoba, 32 su osuđene za zločine seksualnog nasilja prema odredbama članka 7. stavka 1. Statuta MKSJ-a, dok su četiri dodatno osuđene zbog toga što nisu spriječile kazneno djelo niti kaznile počinitelje, prema odredbama članka 7. stavka 3. Statuta.¹⁸

(i) neće se tražiti dodatno potkrepljivanje svjedočenja žrtve;

Pravilo 96 predviđa da se u slučajevima seksualnog delikta ne zahtijeva dodatno potkrepljivanje iskaza žrtve. Ovim pravilom osigurava se da zločini seksualnog nasilja podležu strožim standardima dokazivanja koji se primjenjuju za druge vrste kaznenih djela, čime se rješava problem s kojim se često susreću nacionalni pravosudni sustavi. Pravilo odražava realno razumijevanje specifične prirode zločina seksualnog nasilja, koji se obično počinjuju bez prisustva drugih svjedoka ili isključivo u prisutnosti svjedoka koji djeluju u suradnji s počiniteljem.

(ii) pristanak se ne može upotrijebiti kao obrana ako je žrtva

(a) bila izložena nasilju, prisili, zatočenju ili psihičkom pritisku, ili joj se time prijetilo, ili je imala razloga toga se bojati, ili

(b) razumno vjerovala da bi, ako se ona ne povinuje, neko drugi mogao biti tome izložen, ili bi mu se time moglo prijetiti ili ga time zastrašivati;

Pravilo također definira okolnosti pod kojima se dokazi o pristanku neće prihvatiti. U predmetima Kunarac i drugi i Gacumbitsi, žalbena vijeća MKSJ-a, odnosno MKSR-a, potvrdila su da je nepristajanje jedan od elemenata kaznenog djela koje tužiteljstvo mora dokazati. Pravilo dalje određuje način na koji se nepristajanje može dokazati, drugim riječima, kada se radi o nasilju u sklopu tekuće kampanje genocida ili zatočeništva žrtve, pretresno vijeće može zaključiti da pristanka nije bilo.

(iv) ranije seksualno ponašanje žrtve ne prihvaća se kao dokaz u postupku

Ovim pravilom također se predviđa da se dokazi o prethodnom seksualnom ponašanju žrtve ne uvrštava u spis. Pretresno vijeće u predmetu Mucić i drugi objasnilo je da je cilj ovog pravila adekvatna zaštita žrtava od zlostavljanja, ponižavanja i neugodnosti. Sudsko vijeće je dodatno naglasilo da bi prihvaćanje takvih dokaza moglo dovesti do brkanja pitanja o kojima se raspravlja, narušiti pravednost postupka i svelo bi se isključivo na pokušaj dovođenja u pitanje reputacije žrtve, što bi izazvalo dodatno uznemiravanje.

Ujedno, Statutom Međunarodnog kaznenog suda¹⁹ propisane su mjere zaštite žrtava i svjedoka te njihovo sudjelovanje u postupku. Članak 68. stavak 3. Statuta omogućava da žrtve zastupaju pravni zastupnici, koji tijekom postupka predlažu dokaze u njihovo ime. Članak 75. Statuta propisuje odštetu žrtvama kaznenih djela, dok članak 79. Propisuje odredbu o fondu u korist žrtava kaznenih djela.

Članak 75. rimskog statuta

Odšteta žrtvama kaznenih djela

(1) Sud će utvrditi načela koja se odnose na odštetu žrtvama ili njihovim nasljednicima, uključivši restituciju, naknadu i rehabilitaciju. Na toj osnovi, Sud može u svojoj odluci, bilo na zahtjev, bilo na svoj poticaj, u iznimnim okolnostima, odrediti opseg i iznos svake štete, gubitka ili povrede te navesti načela po kojima je to odredio.

(2) Sud može optuženiku kojega je osudio izravno narediti da na prikladan način izvrši obeštećenje, uključujući restituciju, naknadu i rehabilitaciju. Ako je to prikladno, sud može narediti da se obeštećenje izvrši preko zakladnog fonda predviđenog člankom 79.

(3) Prije donošenja naredbe iz ovoga članka, Sud može zatražiti izjave i zahtjeve predstavnika žrtava kaznenog djela, osuđenog optuženika te zainteresiranih osoba i država. Takve izjave će Sud uvijek uzeti u obzir.

(4) U izvršavanju ovlasti iz ovoga članka, Sud može nakon izricanja osude optuženiku za kazneno djelo iz nadležnosti Suda, odlučiti da li će zbog izvršenja naredbe koja se može donijeti sukladno ovome članku, zatražiti mjere prema članku 93. stavak 1. ovoga Statuta.

(5) Država stranka mora izvršiti odluku Suda donesenu na temelju ovoga članka kao da se odredbe članka 109. primjenjuju i na ovaj članak.

(6) Niti jedna odredba ovoga članka neće se tumačiti na način koji bi naškodio pravu žrtava kaznenih djela koja one imaju na temelju nacionalnog ili međunarodnog prava.

Tako je Statutom uspostavljena dvostruka institucionalna struktura: stalni Međunarodni kazneni sud (124 država članica²⁰) i Fond za obeštećenje žrtava (TFV). Fond pruža sredstva za kaznena djela poput genocida, ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i zločina agresije, pri čemu može djelovati neovisno o postojanju osuđujuće presude Suda. Aktivnim prikupljanjem donacija Fond omogućava provođenje sudskih naloga i pruža holističku rehabilitaciju preživjelima ratnog seksualnog nasilja, uključujući medicinsku i psihološku pomoć, obrazovanje i ekonomsku reintegraciju.

5. REPARACIJE ŽRTVAMA SEKSUALNOG NASILJA U RATU U HRVATSKOJ

U nacionalnom kontekstu, Zakon o pravima žrtava seksualnog nasilja za vrijeme oružane agresije na Republiku Hrvatsku u Domovinskom ratu s više od dvadeset godina zakašnjenja predstavlja prvi reparacijski pravni okvir za žrtve seksualnog nasilja u ratu u Hrvatskoj. Zakonom se uređuje jednokratna i mjesečna naknada za žrtve, a dodatno se omogućuje ostvarivanje prava na psihosocijalnu pomoć, pravnu pomoć, zdravstvenu skrb, medicinsku rehabilitaciju, sistematske liječničke preglede, dopunsko zdravstveno osiguranje te smještaj u ustanove za pružanje podrške braniteljsko-stradalničkoj populaciji i drugim osobama. Posebno je značajno da je zakon uklonio prepreke u dokazivanju koje su ranije zahtijevale materijalne dokaze, poput pisane potvrde ili medicinske dokumentacije izrađene neposredno nakon zločina.²¹

Uz Zakon donesena su i dva pravilnika: Pravilnik o ustrojstvu i načinu rada Povjerenstva za žrtve seksualnog nasilja te Pravilnik o uvjetima i načinu ostvarivanja statusa i prava žrtve seksualnog nasilja u Domovinskom ratu (NN 97/15). Ovi pravilnici donose brojne novine, uključujući imenovanje stručnjaka po javnom pozivu, te posebna pravila postupanja Povjerenstva s podnositeljicom ili podnositeljem zahtjeva. Postupanje se provodi obzirno i na način koji je za žrtvu najmanje traumatičan, uzimajući u obzir njezinu dob, fizičko i psihičko stanje, poštivanje i uspostavljanje povjerenja, izbjegavanje predrasuda te omogućavanje prisustva pratitelja od povjerenja

Primjena međunarodnih standarda dodatno je ojačana usvajanjem Međunarodnog protokola o dokumentiranju i istraživanju seksualnog nasilja u sukobima, koji je predstavljen na Londonskom summitu o seksualnom nasilju 2015. godine. Ovaj Protokol postao je dio standarda u radu Povjerenstva, omogućavajući žrtvama da svoje izjave daju pred jednom osobom, najčešće psihologom, dok se Povjerenstvo upoznaje s izjavom tijekom vijeća zakazanog za taj slučaj. Izjave se zatim detaljno razmatraju od strane stručnjaka iz različitih područja, što značajno olakšava postupak i smanjuje retraumatizaciju žrtava.

Iz preambule zakona:

Tijekom Domovinskog rata Republika Hrvatska pretrpjela je brojna razaranja i ogromne ljudske žrtve. No, usprkos vremenskom odmaku od preko dvadeset godina, jednom segmentu žrtava nije posvećeno dovoljno pažnje, a radi se o osobama koje su tijekom Domovinskog rata pretrpjele zločine seksualnog zlostavljanja, među kojima su u najvećem broju žene.

Temeljna načela i zahtjevi međunarodnog humanitarnog prava implementirani su u hrvatsko zakonodavstvo i obvezuju državu štiti temeljna ljudska prava i slobode. Pravo žrtava na pravičnu i adekvatnu kompenzaciju je čvrsto utemeljeno u međunarodnom pravu.

Iako Zakon o pravima žrtava seksualnog nasilja za vrijeme oružane agresije na RH, kao i rad Povjerenstva, predstavlja značajan iskorak u humanizaciji postupka uzimanja izjava preživjelih te svojevrsan presedan pozitivne prakse u nacionalnom zakonodavstvu, određene njegove odredbe i dalje ograničavaju pristup reparacijama svim žrtvama seksualnog nasilja počinjenog tijekom rata.

Za ostvarivanje prava propisanih Zakonom osoba: "za vrijeme Domovinskog rata nije smjela sudjelovati u neprijateljskim vojnim i paravojnim postrojbama, odnosno u ugrožavanju ustavnog poretka i sigurnosti Republike Hrvatske, mora imati državljanstvo Republike Hrvatske ili države članice EU te prijavljeno prebivalište/ boravište u vrijeme seksualnog nasilja, kao i pozitivno mišljenje Povjerenstva za žrtve seksualnog nasilja".

Ove odredbe izrazito su problematične i u suprotnosti su sa Ženevskim konvencijama i Rimskim statutom.

Eksplisitna zabrana seksualnog nasilja kodificirana je u članku 27., stavku 2. IV Ženevske konvencije o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata, dok Dodatni protokol II, koji se odnosi dodatno potvrđuju zabranu "vrijeđanja ljudskog dostojanstva, naročito ponižavajući i degradirajući postupak, silovanje, prisilnu prostituciju i svaki oblik nedoličnog napada".

Neusklađenost Zakona s navedenim međunarodnim standardima vidljiva je i u načinu definiranja seksualnog nasilja putem tzv. 'zatvorenog popisa radnji'. Takvim normativnim rješenjem unutar zakona, članka 1., stavka 2. izostavljaju se "bludne radnje, spolno uznemiravanje, mučenje i druge radnje seksualnog nasilja koje vrijeđaju ljudsko dostojanstvo, naročito ponižavajući i degradirajući postupci, sva teška zlostavljanja spolne prirode koja se nanose tjelesnom i moralnom integritetu osobe", te prisila na brak. U 2. stavku je izostavljen segment straha od nasilja, prinude, zatočenja, psihološkog ugnjetavanja ili zlouporabe položaja moći protiv te osobe ili neke druge osobe iskorištavanjem prisilnog okruženja koje je u ratu podrazumijevajuće, kao i prema osobi koja nije u stanju dati stvarni pristanak. **Takvo suženo definiranje seksualnog nasilja potencijalno isključuje dio žrtava čije je iskustvo jednako teško i traumatično, ali formalno ne potpada pod zakonski opis.**²²

Isključujući karakter Zakona posebno je vidljiv i u članku 14. prema kojem se status žrtve može dobiti pod uvjetom da 'stranka nije bila pripadnik, pomagač ili suradnik neprijateljskih vojnih i paravojnih postrojbi ili pravomoćno osuđena zbog sudjelovanja u neprijateljskim vojnim i paravojnim postrojbama odnosno zbog ugrožavanja ustavnog poretka i sigurnosti Republike Hrvatske'. Izrazito je nejasno tko i prema kojim kriterijima odlučuje o tome tko je pomagač ili suradnik neprijateljskih vojnih postrojbi. Upravo zbog ove odredbe u praksi postoji mogućnost diskriminatorne primjene Zakona prema osobama srpske nacionalnosti (ili bilo koje druge) koje su bile žrtve seksualnog nasilja od 1991.-1995. u RH.

Takav normativni okvir, osim što de facto isključuje civilne žrtve druge nacionalnosti od uopće podnošenja zahtjeva, otvara pitanja usklađenosti s načelima nediskriminacije i pristupa usmjerenog na žrtvu, čime se potencijalno dodatno produbljuju postojeći obrasci marginalizacije.

Ova stavka nije u skladu ni s člankom 3. druge Ženevske konvencije, koji propisuje da "osoba koja izravno ne sudjeluje u neprijateljstvima ne smije biti mučena". Nadalje, prema međunarodnom pravu, država ima obvezu osigurati reparacije za djela ili propuste koji joj se mogu pripisati, a kojima su povrijeđene obaveze u skladu s međunarodnim pravom za zaštitu ljudskih prava i međunarodnim humanitarnim pravom.²³

Vijeće sigurnosti UN-a Rezolucijom 1820 (2008.), dodatno je osudilo seksualno nasilje kao taktiku ratovanja, naglašavajući potrebu osiguravanja pravde i reparacija za žrtve. Iz toga proizlazi da bi reparacijski mehanizmi trebali biti dostupni svim žrtvama seksualnog nasilja počinjenog na teritoriju Republike Hrvatske, neovisno o njihovu statusu tijekom sukoba.

Promatra li se Zakon u kontekstu Ustava RH, posebno članka 14. i članka 15. koji jamče jednakost pred zakonom i zaštitu prava nacionalnih manjina, **može se argumentirati da pojedine odredbe dovode oštećenike u neravnopravan položaj.** Postavlja se pitanje proizvodi li takav normativni okvir posrednu diskriminaciju, osobito prema pripadnicima srpske nacionalne manjine koji su pretrpjeli seksualno nasilje, a kojima je pristup reparacijama otežan ili onemogućen. Iako je Zakon u više navrata bio predmet ocjene ustavnosti, Ustavni sud je zaključio da je u skladu s Ustavom.

6. PROBLEMI U PRAKSI NACIONALNIH SUDOVA

Radi sagledavanja problema dokazivanja seksualnog nasilja u ratu tijekom suđenja, na koje su nam kao problem ukazali sudionici_e u intervjuima, analizirali smo kazneni postupak kroz Pravilo 96 – suđenje za ratne zločine, u predmetu K-Rz8/12 – kroz prvostupanjske, kao i presude Vrhovnog suda RH po žalbama okrivljenika ili zastupnika nadležnih županijskih državnih odvjetništava u navedenom predmetu.

Postupak je započeo 2007. godine suđenjem u odsutnosti okrivljenih. Vrhovni sud Republike Hrvatske ukinuo je prvostupanjsku presudu i predmet vratio na ponovno suđenje. Ponovljeno suđenje je započelo 2012. godine, kojem je prisustvovao jedan od okrivljenih, do objave presude. Prvostupanjska presuda kojom su optuženici proglašeni krivima postala je pravomoćna u siječnju 2013. godine. Unatoč pravomoćnosti presude, nijedan od osuđenih ne izdržava kaznu zatvora jer su i dalje nedostupni hrvatskom pravosuđu. Oštećenica je tijekom istrage i rasprave ponavljala svoj iskaz.

U predmetu procesuiranom na Županijskom sudu u Vukovaru, a potom na Županijskom sudu u Osijeku, optuženicima se na teret stavljao ratni zločin protiv civilnog stanovništva u Vukovaru 1991. godine. Prema svjedočenjima oštećenice te svjedoka_inja, oštećenica je za vrijeme okupacije Vukovara zajedno s još dvije žene bila smještena u stanu jednog bračnog para. Prvooptuženi, kojega su osobe smještene u stanu poznavale prije rata, došao je jednoga dana u stan i pitao tri žene koja će od njih poći s njim i oprati mu rublje. Oštećenica je pošla s njim, a nakon što je oprala rublje, on joj je naredio da se skine. Prema njenom svjedočenju, kada je to odbila, optuženi joj je zaprijetio da će, ukoliko ne stupi u spolni odnos s njim, dovesti „cijeli bataljun“, dok su svjedokinje rekle da im je, prepričavajući im događaj nedugo nakon što se dogodio, rekla da joj je zaprijetio da će „završiti kao kum Mirko“ koji je bio ubijen. Svjedokinje su također opisale kako je oštećenica po povratku u stan jaukala i povraćala, a kasnije im i rekla da je silovana.

Prema iskazu oštećenice i svjedokinja, u isti stan su drugom prilikom došla tri naoružana pripadnika paravojnih postrojbi te rekla oštećenici da odabere s

kojim od njih trojice će imati spolne odnose kako bi bila pošteđena silovanja od strane drugih pripadnika postrojbi. Ona je prstom pokazala na drugooptuženog, te je otada idućih mjesec dana svaki dan dolazio po nju i odvodio ju u drugi stan te ju tamo silovao.

Osim oštećenice i osoba koje su s njom dijelile stan za vrijeme okupacije grada, na suđenju je svjedočila i sudska vještakinja psihologinja koja je ustvrdila kako oštećenica pati od nekolicine psihičkih poteškoća uključujući PTSP, ali da su joj sposobnost pamćenja i uočavanja zadovoljavajući te da je sposobna dati vjerodostojan iskaz.

Županijski sud u Osijeku osudio je prvooptuženog na kaznu zatvora u trajanju od osam godina, a drugooptuženog na kaznu zatvora u trajanju od pet godina i šest mjeseci. Na presudu su žalbe podnijeli optuženici, kao i državni odvjetnik, nakon čega je o žalbama odlučivao Vrhovni sud Republike Hrvatske. Vrhovni sud djelomično je prihvatio žalbu prvooptuženog te mu smanjio kaznu na šest godina zatvora, ocijenivši da je prvostupanjski sud precijenio otegotnu okolnost njegova bijega prije izricanja presude. Žalba drugooptuženog odbijena je kao neosnovana, dok je povodom žalbe državnog odvjetnika njegova kazna preinačena na šest godina zatvora.

U nastavku se daje sažeta analiza dijelova presude Vrhovnog suda koji su relevantni za razmatranje standarda dokazivanja seksualnog nasilja u ratnim zločinima te položaja i tretmana oštećenice u postupku.

Odbacujući žalbu prvooptuženog da je oštećenica dobrovoljno stupila u spolni odnos s njim, Vrhovni sud obrazlaže:

Optuženika se tereti da je upotrijebio prijetnju, a ne silu, nagovještavajući napad na život i tijelo oštećenice, a sve s ciljem prisile na spolni odnos. U situaciji okupiranog grada Vukovara i rata u Republici Hrvatskoj, nije sporno da je optuženik iskoristio strah oštećenice koji je nepobitno bio stvaran i snažan, nakon što je vidjela ubijenog rođaka A. J., na cesti, te u kući u koju su je dovezli, V. K., teško prebijenog i za kojeg je čula da je kasnije ubijen, o čemu je iskazivala tijekom postupka.

U obrazloženju presude Vrhovni sud naglasio je da su "oštećenica i svjedokinja iznijele da joj je rečeno neka odabere jednog od trojice, inače će ju silovati cijeli bataljun", zaključivši kako je, "slijedom navedenog, žalbena tvrdnja optuženog R. I. o pristanku oštećenice na spolni odnos, je najblaže rečeno, neprihvatljiva".

Ovakva je presuda – u kojoj se naglašava da upotreba sile nije potrebna da bi se djelo klasificiralo kao silovanje, već je dovoljna prijetnja, analiza obrane okrivljenog u svezi pristanka oštećenice, te u kojoj se ističe kontekst u kojem je djelo počinjeno, a koji je oštećenici izazivao strah i psihički pritisak – u skladu s Pravilom 96 (ii)(a) prema kojem se pristanak ne može upotrijebiti kao obrana ako je žrtva bila izložena nasilju, prisili, zatočenju ili psihičkom pritisku, ili joj se time prijetilo, ili je imala razloga toga se bojati.

Također je zanimljivo da Vrhovni sud u odluci napominje iskaz svjedokinje koja je potvrdila da joj je oštećenica po povratku u stan bračnog para rekla da je silovana, te da je "jaukala i povraćala", što ukazuje na to da se iskazi posrednih svjedokinja smatraju relevantnima, te da se vjerovalo iskazima žena, ali se ipak tražilo dodatno potkrjepljivanje iskaza žrtve.

Nadalje, drugooptuženi se, između ostaloga, žalio na razlike i nedosljednosti u iskazima saslušanih svjedoka/inja. Vrhovni sud odbija ovu žalbu, objašnjavajući da:

Neosnovano optuženi D. I. inzistira u žalbi na nebitnim razlikama u iskazima svjedoka jer su te razlike odraz višekratnih ispitivanja tijekom više od 20 godina, koliko je prošlo od događaja i iste nisu dostatne za zaključak da svjedoci nisu uvjerljivi i vjerodostojni.

Iz ovog obrazloženja vidljivo je da sud ima u vidu prirodu sjećanja, odnosno utjecaj protoka vremena na sjećanje te da se oslanja na druge načine određivanja vjerodostojnosti iskaza, odnosno da je i u ovom aspektu vjerovao iskazima žena.

Naposljetku, iako je nesporno da je novi Kazneni zakon blaži za počinitelja zbog propisane minimalne kazne zatvora, u ovome predmetu, kako je već napomenuto, Vrhovni sud povećava kaznu drugooptuženom za 6 mjeseci, smatrajući kako je prvostupanjski sud zanemario da je optuženi "kroz dulje vremensko razdoblje i višekratno slamao otpor oštećenice, već ranije fizički i psihički slomljene, na što osnovano ukazuje državni odvjetnik u žalbi".

Nadalje, kada govorimo o procesnim pravima žrtava seksualnog nasilja u ratu u kaznenom postupku, smatramo da je bitnim napomenuti i posljednje zakonodavne izmjene a koje se odnose na **ispitivanje žrtava u kaznenom postupku**.

Naime, člankom 292. stavkom 6. ZKP propisano je da će se ispitivanje kao svjedoka među ostalim žrtve kaznenog djela protiv spolne slobode, kaznenog djela trgovanja ljudima, kaznenog djela nasilja nad ženama, a u odnosu na koju su utvrđene posebne potrebe zaštite sukladno članku 43.a Zakona o kaznenom postupku, provesti **putem audio-video uređaja** kojima rukuje stručna osoba, bez prisutnosti suca i stranaka u prostoriji gdje se žrtva nalazi. **Ispitivanje se snima, a snimka se zapečaćuje i priključuje zapisniku**. Ove žrtve se mogu samo iznimno ponovno ispitati, ako to sud ocijeni potrebnim. Također, žrtva može biti ispitana u sudnici, gdje su prisutne stranke postupka (tužitelj, okrivljenik) isključivo ako to sama žrtva zahtijeva. **Dakle, pravilo je ispitivanje putem audio-video linka, dok se žrtve iznimno, samo na vlastiti zahtjev, mogu ispitati u sudnici.**

Osim navedenog, a obzirom se obrađuju i pojedinačni predmeti, smatramo da je bitno napomenuti da ispitivanje žrtava seksualnog nasilja najčešće provodi za vrijeme prethodnog kaznenog postupka, na dokaznom ročištu, na kojem se žrtve također ispituju putem audio – video linka. Prethodno se također provodi postupak kako bi se utvrdilo postoji li potreba za korištenjem posebnih mjera zaštite žrtve koje joj stoje na raspolaganju tijekom kaznenog postupka.

Analiza sljedećeg predmeta temeljena je na optužnici i direktnom praćenju sudskog postupka. Radi se o predmetu u kojem se optuženi tereti za silovanje jedne žene 1991. godine kao pripadnik Teritorijalne obrane Daruvara, za vrijeme trajanja oružanog sukoba između Oružanih snaga RH te Jugoslavenske narodne armije i srpskih paravojnih formacija u Doljanima. Prema iskazima oštećenice i svjedoka, ona i članovi njene obitelji skrivali su se u podrumu svoje kuće jer se gotovo cijelog dana čulo pucanje. U poslijepodnevnim satima skupina naoružanih osoba rekla im je neka izađu u vrt, gdje su morali ležati na podu i odgovarati na pitanja naoružanih osoba, pritom ih ne gledajući. Između ostalih pitanja, pitali su oštećenicu gdje joj je sin, a kada je njen svekar podigao glavu prema osobama koje su ih ispitivale kako bi lakše odgovorio, zaprijetili su mu smrću pogleda li ih još jednom. Jedan je naoružani čovjek zatim odveo oštećenicu u podrum da provjeri skriva li se u njemu još netko i tada joj rekao da su ubili dvije osobe iz sela. Nakon ispitivanja, obitelj je odvedena nazad u podrum, te je tamo dovedeno još nekoliko susjeda. Nakon nekog vremena, oštećenica je pozvana da izađe iz podruma i pokaže naoružanim osobama gdje se nalazi piće. Nakon što im je pokazala gdje se piće nalazi, ostala je sama u kuhinji s još trojicom naoružanih muškaraca, od kojih su ju dvojica silovala. Kako je oštećenica opisala, nisu ju na drugi način fizički zlostavljali, ali su s njom izvršili spolni odnos protivno njenoj volji. Zatim je vraćena u podrum, a kasnije je svima u podrumu rečeno da pričekaju dvadesetak minuta da ne vide u kojem su smjeru naoružani ljudi otišli, te da se zatim razidu. Idućeg se dana oštećenica ponovno skrivala u podrumu sa svojom obitelji zbog zvukova pucnjave, a dan nakon toga otišli su iz Doljana u Novoselec, gdje je ona rekla jednoj gospođi da je silovana i zamolila da ju odvede liječniku ginekologu, što je ta gospođa i učinila dan nakon. Oštećenica je sudu priložila medicinsku dokumentaciju s toga pregleda, te dokumentaciju psihološkog vještačenja i liječenja. Ginekološki nalazi naime nisu ukazali na fizičke posljedice, ali se oštećenica dugo liječila od psihološke traume. Ostvarila je pravo na status civilne žrtve.

Optuženi je uhićen na temelju popisa pripadnika Teritorijalne obrane Daruvara te prepoznavanja koje je provedeno 2015. godine kada je žrtva utvrdila, iako ne sa sigurnošću, da je on jedan od počinitelja.

Sudnica u kojoj se suđenje odvijalo bila je prikladne veličine, te je otvorena tek nakon što su dva policijska službenika uvela unutra optuženog u policijskim liscama. Oštećenica je smještena na stolicu koja se nalazila na oko 2-3 metra ispred optuženog i okrenuta prema sudskom vijeću, odnosno bila je leđima okrenuta optuženome. Pitanja su joj postavljali predsjednik sudskog vijeća, predstavnik Županijskog državnog odvjetništva, dvoje branitelja optuženog te sam optuženi. Nije joj postavljeno nijedno neumjesno ili osobno pitanje (gotovo sva pitanja odnosila su se na detaljniji opis počinitelja i okolnosti), te su se svi prema oštećenici odnosili s poštovanjem.

Njen je iskaz iznesen mirnim, ujednačenim glasom, ali je bio vrlo oskudan opisima, a kada je upitana nije mogla iznijeti detaljnije opise počinitelja, ni detaljniji opis samog zločina.

Za vrijeme vijećanja sudskog vijeća o daljnjem postupku predočavanja dokaza, svi prisutni u sudnici morali su ju napustiti te izaći na hodnik. Optuženi je stajao u policijskim liscama s dva policijska službenika i svojim odvjetnicima, dok je oštećenica stajala sa svjedocima i predstavnicom Odjela za podršku žrtvama i svjedocima koja ju je pitala kako je prošlo, želi li vode i sl., a između oštećenice i optuženog bilo je dovoljno prostora i dovoljno ljudi da se spriječe moguće neugodnosti. Predstavnica Odjela za podršku žrtvama i svjedocima također je oštećenicu i dvoje svjedoka dopratila do sudnice, te je tijekom cijelog ročišta bila s njima ispred sudnice.

Što se tiče sudske prakse provođenja principa Pravila 96, uočavamo sljedeće:

Pravilo 96 (I): Uz iskaz oštećenice svjedočila su i dva svjedoka koji nisu bili neposredni svjedoci, a svjedokinja je za događaj saznala dva dana nakon što se dogodio. Spomenuta je medicinska dokumentacija i oštećenica je upitana je li bila na liječničkom pregledu nakon događaja, ali činilo se da i sudac i zamjenik Županijskog državnog odvjetništva uvažavaju njenu izjavu da je „ginekološki nalaz bio u redu“, ali da se liječila od psiholoških poteškoća.

Pravilo 96 (II): Sudac je oštećenicu za svaku osobu koju je spomenula pitao jesu li bili naoružani i jesu li joj prijetili. Kada je diktirao zapisničarki što da napiše u zapisnik, naglasio je kako su pripadnici Teritorijalne obrane Daruvar prijetili svekru oštećenice kada je podigao pogled prema njima i da su joj rekli da su ubili dvojicu susjeda, te da su ispitivali gdje je njen sin, stavljajući tako naglasak na okolnosti koje su u oštećenici izazvale strah.

Pravilo 96 (IV): Kako je i ranije napomenuto, nisu joj postavljana nikakva osobna pitanja, niti pitanja vezana uz njen prethodni ili naknadni seksualni život.

Nemamo podatke o tome je li oštećenica prije početka sudskog postupka upoznata sa svim svojim pravima, je li joj osigurana besplatna pravna i psihološka podrška te je li adekvatno pripremljena za svjedočenje, ali primjećujemo da tijekom sudskog postupka nije imala zakonskog zastupnika, što je praktična posljedica nejasnih nacionalnih propisa. **Optuženi je na koncu oslobođen optužbi zbog nedostatka inkriminirajućih dokaza.**

SUDSKA PRAKSA O ZAKONU O PRAVIMA ŽRTAVA SEKSUALNOG NASILJA ZA VRIJEME ORUŽANE AGRESIJE NA REPUBLIKU HRVATSKU U DOMOVINSKOM RATU

Brojne udruge civilnog društva ukazuju na poteškoće u primjeni Zakona o pravima žrtava seksualnog nasilja tijekom Domovinskog rata, naglašavajući da sudovi i nadležna upravna tijela zahtjeve za status žrtve ratnog seksualnog nasilja često odbijaju pozivajući se na razloge poput kategorizacije djela kao individualno motiviranog, procjene mjesta događaja ili statusa počinitelja. Posljedica takvog pristupa jest da dio preživjelih ne ostvaruje formalno priznanje statusa žrtve niti prava koja iz njega proizlaze, dok su postupci dugotrajni, a broj podnesenih i riješenih zahtjeva znatno niži od procjena stvarnog broja žrtava.

Razlozi navedenih kritika vidljivi su u sudskoj praksi povezanoj s primjenom ZoPŽSN-a, a proizlaze ponajprije iz restriktivnog tumačenja zakonskih pretpostavki. Tako je Upravni sud odbacio tužbu tužiteljice koja je osporila zakonitost rješenja Ministarstva hrvatskih branitelja o odbijanju zahtjeva za priznavanje statusa žrtve, pozivajući se na potvrdu o pretrpljenom seksualnom nasilju u Bosni i Hercegovini kao pripadnica HVO-a, te na međunarodni Ugovor između RH i BiH o pravima stradalnika rata, tvrdeći da je obrana Hrvatske uključivala i područje BiH. Upravni sud je prihvatio stajalište Ministarstva da takve okolnosti **ne ispunjavaju zakonske uvjete, naglašavajući da zakon zahtijeva izravnu povezanost s oružanom agresijom na Republiku Hrvatsku u smislu koji je normativno određen.**

Posebnu dimenziju sudske prakse predstavlja **pitanje muških žrtava seksualnog nasilja**. Iako su žene najčešće žrtve, podaci Ministarstva hrvatskih branitelja, od stupanja na snagu Zakona do 11. studenoga 2022. zaprimljeno je ukupno 296 zahtjeva, od čega su **74 podnijeli muškarci. Taj podatak potvrđuje da seksualno nasilje u ratnim sukobima pogađa i muškarce, ali i da je njihova viktimizacija često manje vidljiva u javnom diskursu.**

U jednom predmetu Upravni sud u Zagrebu odbio je tužbeni zahtjev tužitelja koji je isticao povredu načela rodne osjetljivosti prilikom saslušanja te tvrdio da je nasilje nad njim počinjeno u vremenskom i kontekstualnom okviru agresije na Republiku Hrvatsku. Sud je utvrdio da čin seksualnog nasilja nije sporan, ali je zaključio da nije dokazana njegova izravna povezanost s agresijom, već da je imao primarno materijalni i politički motiv te da nisu utvrđeni elementi organiziranog djelovanja neprijateljskih oružanih snaga. **Odbijen je i prijedlog za pribavljanje stručnog mišljenja Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata.**

Iz navedene sudske prakse proizlaze najmanje dva ključna problema u tumačenju i provedbi Zakona:

1. usko tumačenje teritorijalnog dosega Zakona i

2. zahtjev da seksualno nasilje mora proizaći iz organiziranog djelovanja neprijateljskih oružanih snaga

Osim restriktivnog tumačenja pretpostavki za priznavanje statusa žrtve, u praksi su zabilježeni i slučajevi u kojima je odbijen zahtjev za povećanu novčanu naknadu zbog prisilne trudnoće kao posljedice seksualnog nasilja. Takve odluke dodatno su otvorile pitanje dosega reparacijskog aspekta Zakona, odnosno u kojoj mjeri sustav naknada prepoznaje specifične i dugoročne posljedice pojedinih oblika seksualnog nasilja.

U pogledu reparacija žrtvama seksualnog nasilja u ratu u Hrvatskoj, načelno žrtve, ako se vodi kazneni postupak protiv počinitelja, mogu tijekom kaznenog postupka postaviti imovinskopravni zahtjev radi naknade neimovinske štete koju su pretrpjele zbog takvog kaznenog djela. Iako postoji dugogodišnja loša praksa sudova da ne odlučuju o takvim imovinskopravnim zahtjevima, već žrtve upućuju u parnice, **kroz posljednje vrijeme doneseno je više odluka Ustavnog suda koje postepeno dovode do promjene takve sudske prakse, te do više uvažanih imovinskopravnih zahtjeva zbog povrede prava osobnosti** (tjelesnih i psiholoških posljedica koje su žrtve pretrpjele).

Međutim, problem u praksi se javlja kada žrtvi seksualnog nasilja u ratu u Hrvatskoj presudom kaznenog suda bude dosuđen imovinskopravni zahtjev, no ne postoji mogućnost reparacije od počinitelja (počinitelj je nedostupan, nema imovine ili slično). U takvim slučajevima žrtve često imaju samo „papirnato“ pravo na odštetu od počinitelja, koje faktički ne mogu ostvariti, paralelno s čime ih navedeno priječi u potpunom ostvarivanju prava sukladno Zakonu o pravima žrtava seksualnog nasilja za vrijeme oružane agresije na Republiku Hrvatsku u Domovinskom ratu i to konkretno u ostvariavanju prava na jednokratnu novčanu naknadu. **Naime, resorno ministarstvo zauzima stav da čak i „papirnato“ pravo na odštetu, iako nikada nije ostvareno prijeći ostvarivanje prava na jednokratnu novčanu naknadu primjenom članka zakona koji govori o uračunavanju i to članka 37. stavka 6.**

Suglasnost ZoPŽSN-a s Ustavom Republike Hrvatske bila je predmet ocjene u postupku pred Ustavnim sudom u predmetu U-I/53/2016. Predlagateljice su osporavale veći broj zakonskih odredbi (članke 1.–3., 5., 10.–15., 24., 25. i 30.), ističući povrede ustavnih načela jednakosti, zabrane diskriminacije, pravne sigurnosti i vladavine prava. U središtu njihovih prigovora nalazila se tvrdnja da su definicije seksualnog nasilja i statusa žrtve postavljene preusko i formalistički, s naglaskom na vremenske, teritorijalne i procesne kriterije, dok se nedovoljno uvažavaju kontekst prisile, ratne okolnosti i osobita ranjivost preživjelih. Posebno su problematizirale zatvoreni popis oblika seksualnog nasilja, restriktivno shvaćanje pristanka, izjednačavanje odgovornosti svih oružanih i paravojskih formacija te kumulativne uvjete državljanstva, prebivališta i nepripadanja neprijateljskim snagama, za koje su smatrale da dovode do isključenja znatnog broja stvarnih žrtava iz sustava zaštite i reparacije. Nadalje, upozoravale su na nedostatke u institucionalnom i postupovnom okviru provedbe Zakona, osobito u pogledu uloge, neovisnosti i ovlasti Povjerenstva, kao i na ograničen opseg prava i neindividualiziranu novčanu naknadu, koja ne osigurava cjelovitu rehabilitaciju niti pravičnu reparaciju.

Ustavni sud Republike Hrvatske zaključio je da osporene odredbe ZoPŽSN-a nisu u nesuglasju s Ustavom te je odbio prijedloge za pokretanje postupka ocjene ustavnosti. Ipak, u ustavnosudskoj praksi postoji i pozitivan primjer u kojem je Ustavni sud, postupajući po ustavnoj tužbi, utvrdio povredu prava na pravično suđenje, naglasivši potrebu **rodno osjetljivog i kontekstualnog vrednovanja iskaza žrtava seksualnog nasilja** te ukinuo osporene presude i predmet vratio na ponovno odlučivanje.

7. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U svrhu izrade ovoga izvještaja, proveli smo polustrukturirane intervjuje sa stručnjacima_kinjama koji_e u svom radu dolaze u kontakt sa žrtvama seksualnog nasilja u ratu (uključujući predstavnike odvjetništva, sudstva, psihologije, organizacija civilnog društva, odjela za podršku žrtvama i svjedocima, monitora suđenja). Imena ili drugi osobni podaci intervjuiranih osoba neće biti navedeni shodno Zakonu o zaštiti osobnih podataka, no smatramo da su, s obzirom na njihovo bogato višegodišnje iskustvo rada na slučajevima, mišljenja i komentari intervjuiranih osoba relevantni za donošenje zaključaka u ovome izvještaju.

Iako su stajališta intervjuiranih osoba podijeljena po potrebi uvođenja Pravila 96 u nacionalno zakonodavstvo (Zakon o kaznenom postupku) svi ispitanici su istakli slaganja oko unaprjeđenja Zakona, ali još više kroz neophodnost daljnje edukacije stručnjaka te sudova i drugih institucija oko provođenja mjera neophodnih za umanjene potencijalne retraumatizacije žrtve tijekom iskaza.

U nastavku iznosimo zaključke istraživanja:

- Prijavljivanje zločina ratnog seksualnog nasilja je intenzivnije nakon 2012., kao izravni rezultat aktivnosti organizacija civilnog društva kao i donošenja novog zakona o reparacijama žrtava seksualnog nasilja u ratu.
- Svi ispitanici su u praksi uvidjeli probleme pri svjedočenju žrtve, jer su iste iskazivale više od dva puta, protok vremena utječe na vjerodostojnost iskaza, problemi s prepoznavanjem direktnih počinitelja (pregled fotografija, nedostupnost okrivljenih).
- Zbog nedostatka materijalnih dokaza, kazneni progon se bazira na iskazu žrtve i drugih svjedoka (očevidaca ili svjedoka "iz druge ruke"), stoga se iskaz uzima u detalje.

- Primjer dobre prakse je rad **Povjerenstva za žrtve seksualnog nasilja** koje je sve bitne informacije crpilo iz izjave podnositelja_ice zahtjeva: neposredne i dugoročne fizičke, psihičke i socijalne posljedice preživljenog seksualnog nasilja, je li netko primijetio na osobi da nešto nije u redu po povratku među poznanike čak i ako nije ništa izravno verbalno rekla. U svrhu pribavljanja cjelovite izjave žrtve razvijena je lista pitanja koja pokriva sve relevantne podatke. Isto bi trebalo primijeniti u kaznenom postupku – izraditi listu pitanja kojima se zahvaćaju relevantna područja – pri uzimanju izjave. Pitanja koja postavlja Povjerenstvo odnose se na: neposredne psihološke reakcije, dugoročne psihološke reakcije, ozljede, saznanje o događaju izneseno drugim osobama na bilo koji način, opažanje drugih osoba, direktno prisustvovanje drugih svjedoka.

- Prilikom uzimanja iskaza tijekom suđenja primijećen je nedostatak senzibiliteta, te stav da je seksualno nasilje marginalizirano kao ratni zločin, jer ni društvo ni institucije nisu pripremljeni za procesuiranje ovakvih slučajeva isto tako u sudnicama su u nekim predmetima postavljana neprimjerena i irelevantna pitanja usmjerena protiv integriteta preživjele, kao i pasivnost članova sudskih vijeća u zabrani takvih pitanja.

- Zgrade sudova su nedostatne za pružanje zaštite svjedocima i žrtvama, ponekad neizbježni susreti na hodniku, stoga bi trebalo iste u što većoj mjeri prilagoditi svjedočenju.

- Uočili smo unaprjeđenje zakonskog okvira koji se odnosi na procesna pravila, a uskoro slijede i izmjene kroz koje će se još dodatno razraditi položaj preživjelih. Obavijest s pravima u kaznenom postupku daje se žrtvi koja je došla prijaviti zločin na policiju na papiru, s kontaktom **Odjela za podršku žrtvama i svjedocima** kojem se može obratiti za pomoć i podršku. Policija im nije dužna objasniti svako pravo niti su policijski službenici dužni znati sva prava. Odjel za podršku žrtvama i svjedocima je tu za davanje informacija o pravima i njihovom ostvarivanju i kada im se žrtve jave na samom početku, imaju primjere pozitivne prakse od početka do donošenja pravomoćne presude. Problem je omogućavanje žrtvi prava na pristup informacijama. Pohvalno je ipak da su na svim županijskim sudovima osnovani Odjeli za podršku žrtvama i svjedocima²⁴, ali policija često ne upućuje žrtve i svjedoke Odjelu.

- Odredbe iz Pravila 96 bi svakako trebalo konkretnije ugraditi u domaće zakonodavstvo i/ili praksu, stoga se svi ispitanici zalažu za provođenje multidisciplinarnih edukacija stručnjaka_inja, koji sudjeluju u kaznenom postupku kako bi se postiglo da svojim aktivnostima slijede upute iz Pravila 96.
- Neophodan je daljnji razvoj sustava podrške po uzoru na sve mjere zaštite MKSJ-a jer iste su bile vrlo korisne za pomoć i podršku svjedocima (jedinica za podršku svjedocima, case manager koji o njima brine, služba osiguranja, mogućnost zdravstvenih pregleda, kod posebno ranjivih slučajeva član obitelji mogao je prisustvovati suđenju u ulozi emocionalne podrške, kao i profesionalna služba za podršku). Stoga u Hrvatskoj treba profesionalizirati službe za zaštitu i podršku žrtvama i svjedocima. One pružaju emocionalnu podršku, ali ne pružaju profesionalnu podršku razrade traumatskog događaja, osnaživanja, stabilizacije svjedoka. Treba razviti službe koje su profesionalne i koje mogu svjedoke_inje stabilizirati i psihološki pripremiti. To ne znači instruirati ih što da kažu na sudu, već kroz trauma senzibilnije metode pomoći žrtvi prilikom svjedočenja.
- Sudovima Zakon o pravima žrtava seksualnog nasilja za vrijeme oružane agresije na Republiku Hrvatsku u Domovinskom ratu ne pruža dovoljno širok diskrecijski okvir za priznavanje statusa širem opsegu žrtava koje su u kontekstu rata nedvojbeno doživjele seksualno nasilje.

8. PREPORUKE

1. Jasno definirati tko je nadležan za pružanje zakonski propisane psihološke i pravne pomoći žrtvama seksualnog nasilja u ratu te propis koji ovo definira implementirati, odnosno razviti efektivan sustav podrške kakav je razvijen na MKSJ-u

2. Dodatno educirati i senzibilizirati sve stručne osobe koje dolaze u kontakt sa žrtvama seksualnog nasilja u ratu kroz multidisciplinarne edukacije, te potaknuti bolju suradnju među različitim institucijama.

3. Razviti standardiziranu, detaljnu i senzibilnu listu pitanja kojom bi se vodilo pri uzimanju izjava žrtava seksualnog nasilja u ratu koja pokriva sve podatke relevantne za kazneni postupak, po uzoru na listu razvijenu od strane Povjerenstva za žrtve seksualnog nasilja. Pitanja ne bi trebala biti kreirana kao zatvoreni krug pitanja ili kao pitanja koja je obavezno postaviti, već bit trebale ovisiti o specifičnim okolnostima svake pojedine žene žrtve ratnog seksualnog nasilja pri čemu bi svako ispitivanje trebalo svesti na najmanju moguću mjeru i to osobito obzirom da je najčešće riječ o ženama koje zbog preživljenog seksualnog nasilja trpe zdravstvene posljedice (npr PTSP).

4. Implementirati principe Pravila 96 u hrvatski zakonodavni okvir – iako se čini kako se u hrvatskoj sudskoj praksi ti principi uvažavaju (no ne možemo znati u kojoj mjeri), njihovo uvođenje u zakonski okvir dodatno bi osigurao njihovo provođenje, te bi simbolički značio želju Republike Hrvatske da olakša pristup pravdi žrtvama seksualnog nasilja u ratu.

5. Uskladiti Zakon o pravima žrtava seksualnog nasilja za vrijeme oružane agresije na Republiku Hrvatsku u Domovinskom ratu s međunarodnim mehanizmima zaštite ljudskih prava i Ustavom RH – proširiti način definiranja kaznenog djela seksualnog zločina i omogućiti reparacije za sve žrtve seksualnog nasilja 1991.-1995. na teritoriju RH neovisno o njihovom statusu za vrijeme konflikta.

6. Dodatno formalno ublažiti uvjete u pogledu dokazivanja i odštete za zločine seksualnog nasilja u radu, vodeći računa o međunarodnim mehanizmima - Pravilu 96 i odredbama Statuta Međunarodnog kaznenog suda.

9. NAPOMENE

1. https://dorh.hr/sites/default/files/dokumenti/2024-04/DORH_Izvje%C5%A1%C4%87e_za_2023.docx
2. https://bezbednost.org/wp-content/uploads/2020/06/rodna_dimenzija_ratnih_zloina_-_bcbp.pdf
3. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a74d5ece5274a3cb2867924/low_res_PSVI_Protocol_FULL-BOS.pdf
4. https://cdn.thejournal.ie/media/2016/11/ebs_449_en-1.pdf
5. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/32526>
6. Prema podacima Uprave za zatočene i nestale Ministarstva branitelja tijekom rata razmijenjeno je 7 666 osoba, a od toga broja su 932 žene.
7. <https://aem.hr/wp-content/uploads/2023/01/6.-Muskarci-su-cetvrtina-prezivjelih.pdf>
8. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_07_75_1437.html
9. Što se tiče međunarodnih dokumenata ranog ratnog prava, u relativno kratkom vremenu od pedesetak godina, između 1856. i 1907. godine, sklopljeno je i stupilo na snagu ukupno 14 međunarodnih sporazuma koji su uređivali pravila ratovanja, međusobne odnose zaraćenih država i njihov odnos prema neutralnim državama (Pariška pomorska deklaracija, iz 1856.; Petrogradska deklaracija o zabrani uporabe eksplozivnih projektila lakših od 400 grama, iz 1868.; Haške konvencije i Deklaracije s Konferencija mira 1899. i 1907.; Druga haška deklaracija o zabrani uporabe zrna sa zagušljivim i otrovnim plinovima, iz 1899.; Treća haška deklaracija o zabrani uporabe dum-dum metaka, iz 1899.; Treća haška konvencija o otpočinjanju neprijateljstava, iz 1907.; Četvrta haška konvencija o zakonima i običajima rata na kopnu s Pravilnikom, iz 1907.; Peta haška konvencija o pravima i obvezama neutralnih sila i osoba u slučaju rata na kopnu, iz 1907.; Šesta haška konvencija o postupanju s neprijateljskim trgovačkim brodovima kod izbijanja neprijateljstava, iz 1907.; Sedma haška konvencija o pretvaranju trgovačkih brodova u ratne, iz 1907.; Osmha haška konvencija o bombardiranju od strane pomorskih snaga u vrijeme rata, iz 1907.; Jedanaesta haška konvencija o nekim ograničenjima vršenja prava uzapćenja u pomorskom ratu, iz 1907.; Trinaesta haška konvencija o pravima i dužnostima neutralnih sila u pomorskom ratu, iz 1907. i Deklaracija o zabrani bacanja projektila i eksploziva iz balona, iz 1907.). Uz to, donesena su i četiri sporazuma posvećena zaštiti pojedinaca u ratu (Konvencija za poboljšanje položaja vojnih ranjenika na bojnopolju iz 1864., Konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u vojsci za vrijeme rata sa Završnim protokolom za reviziju Ženevske konvencije iz 1906., Deseta haška konvencija o prilagođavanju na pomorski rat načela Ženevske konvencije iz 1907., Međunarodna konvencija o sanitetskim brodovima iz 1904.) Sveukupno, kroz ove sporazume i konvencije, uspostavljeno je oko 250 odredbi kojima su uređena najznačajnija pitanja ratnog prava te utvrđena osnovna pravila ponašanja u ratu.

10. https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_bcs.pdf

11. Podkomitet UN-a za promociju i zaštitu ljudskih prava, Sistematsko silovanje, seksualno ropstvo i prakse slične ropstvu za vrijeme oružanog sukoba: konačni izvještaj – Gay J. McDougall, specijalni izvjestitelj, 22. lipanj 1998. E/CN.4/Sub.2/1998/13, dostupan na: <http://www.refworld.org/docid/3b00f44114.html>

12. <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Socijalna%20politika/Protokol%20o%20postupanju%20u%20slu%C4%8Daju%20seksualnog%20nasilja.pdf>

13. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex:32012L0029>

14. <https://hrcak.srce.hr/file/368115>

15. Pravilnik o postupku i dokazima (IT/32/Rev. 50) MKSJ, https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Rules_procedure_evidence/IT032Rev50_bcs.pdf

16. Presuda MKSJ Kunarac i dr., <https://www.icty.org/x/cases/kunarac/acjug/bcs/kun-aj020612b.pdf>

17. Više u Radačić, 2014.

18. <https://www.icty.org/bcs/specijali/zlo%C4%8Dini-seksualnog-nasilja/u-brojkama>

19. <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf>

20. <https://asp.icc-cpi.int/states-parties>

21. Temeljem postojećih propisa tj. Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji 4 žene i 2 muškarca su ostvarili status HRVI iz Domovinskog rata s osnova zatočenja i silovanja u logoru te ustanovljenja oštećenja organizma od 50 % - 100 % . Temeljem Zakona o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata, svojstvo civilnog invalida rata priznato je 10 žena zbog pretrpljene fizičke i psihičke traume silovanja.

22. Ove primjedbe izrazile su udruge Centar za žene žrtve rata – ROSA, Ženska mreža Hrvatske i Inicijativa za ženski sud u članku Marine Tkalčić na portalu Libela – “Klasifikacija patnje žrtava seksualnog nasilja” , <https://www.libela.org/sa-stavom/6369-klasifikacija-patnje-zrtava-seksualnog-nasilja/>

23. Smjernice Generalnog tajnika – Reparacije za seksualno nasilje povezano sa sukobima, lipanj 2014., str.5.

24. <https://mpudt.gov.hr/UserDocsImages/27405?lang=hr>

10. LITERATURA

1. Background Information on Sexual Violence Used as a Tool of War (n.d.). United Nations. Dostupno na: <https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/assets/pdf/Backgrounder%20Sexual%20Violence%202014.pdf>

2. Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu u Bosni i Hercegovini: postignuti napredak i izazovi (2015). Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini. Dostupno na: <https://www.osce.org/sites/default/files/f/documents/9/4/117054.pdf>

3. Croatia failing victims of wartime sexual violence: NGOs (2023). Balkan Insight, 31. srpnja 2023. Dostupno na: <https://balkaninsight.com/2023/07/31/croatia-failing-victims-of-wartime-sexual-violence-ngos/>

4. Direktiva 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela (2012). Europska unija. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex:32012L0029>

5. Eurobarometer Survey 3252 (2010). Europska unija. Dostupno na: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3252>

6. Granice međunarodnoga kaznenog prava: Jesu li žene napokon unutar granica? Radačić, I. (n.d.). Dostupno na: <http://www.women-war-memory.org/index.php/hr/rat-i-ratna-silovanja/86-granice-medunarodnog-kaznenog-prava>

7. In from the margins (2017). Clark, J. N. Journal of Human Rights Practice, University of Birmingham. Dostupno na: https://pure-oai.bham.ac.uk/ws/portalfiles/portal/26139691/Clark_In_from_the_margins_Journal_Human_Rights_Practice_Post_Print.pdf

8. Izvješće za 2023. godinu (2024). Državno odvjetništvo Republike Hrvatske. Dostupno na: https://dorh.hr/sites/default/files/dokumenti/2024-04/DORH_Izvje%C5%A1%C4%87e_za_2023.docx

9. Klasifikacija patnje žrtava seksualnog nasilja. Tkalčić, M. (n.d.). Dostupno na: <https://www.libela.org/sa-stavom/6369-klasifikacija-patnje-zrtava-seksualnog-nasilja/>

10. Kontakti odjela za podršku žrtvama i svjedocima, Ministarstvo pravosuđa, uprave i digitalne transformacije Republike Hrvatske. Dostupno na: <https://mpudt.gov.hr/UserDocsImages/27405?lang=hr>

11. Masovna silovanja u ratu (n.d.). Ženska memorija. Dostupno na: <http://www.women-war-memory.org/index.php/hr/povijest/rat-i-ratna-silovanja>

12. Međunarodni protokol o dokumentiranju i istraživanju seksualnog nasilja u sukobima (2014). United Nations. Dostupno na: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a74d5ece5274a3cb2867924/low_res_PSVI_Protocol_FULL-BOS.pdf

13. Muškarci su četvrtina preživjelih (2023). Agencija za elektroničke medije. Zagreb. Dostupno na: <https://aem.hr/wp-content/uploads/2023/01/6.-Muskarci-su-cetvrtina-prezivjelih.pdf>

14. Načela za izmjenu Zakona o kaznenom postupku za omogućavanje odgovarajućeg okvira za kazneno procesuiranje (2013). Inicijativa mladih za ljudska prava – Hrvatska. Zagreb.

15. Nacionalni akcijski plan provedbe Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1325 (2000) o ženama, miru i sigurnosti za razdoblje 2019.–2023. (2019).

16. Ministarstvo vanjskih i europskih poslova RH. Dostupno na: <https://mvpep.gov.hr/informacije-konzularni-portal/ugovori-dokumenti-i-obrasci/dokumenti/nap-ii/27171>

17. Odluka o donošenju Nacionalne strategije razvoja sustava podrške žrtvama i svjedocima u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2016. do 2020. godine (2015). Narodne novine 75/15. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_07_75_1437.html

18. Postupanje u predmetima ratnih zločina (2016). Dolmagić, J. Zagreb: Pravosudna akademija. Dostupno na: <https://www.pak.hr/cke/obrazovni%20materijali/Postupanje%20u%20predmetima%20ratnih%20zlocina.pdf>

19. Procjena broja žrtava seksualnog nasilja tijekom Domovinskog rata na području Republike Hrvatske i optimalni oblici obeštećenja i podrške žrtvama (2013). UNDP. Zagreb.

20. Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja (2023). Vlada Republike Hrvatske. Dostupno na: <https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Protokol%20o%20postupanju%20u%20slu%C4%8Daju%20seksualnog%20nasilja/2023/Protokol%20final.pdf>

21. Rimski statut Međunarodnog kaznenog suda (1998)., Dostupno na: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf>

22. Rodna dimenzija ratnih zločina: Seksualno nasilje nad ženama (2017). Kostić, M. Beogradski centar za bezbednosnu politiku. Dostupno na: https://bezbednost.org/wp-content/uploads/2020/06/rodna_dimenzija_ratnih_zloina_-_bcbp.pdf

23. Seksualno nasilje – mitovi, stereotipi i pravni sustav (2014). Radačić, I. Zagreb.

24. Seksualno nasilje u brojkama (2016). Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju. Dostupno na: <https://www.icty.org/bcs/specijali/zlo%C4%8Dini-seksualnog-nasilja/u-brojkama>

25. Silovanje i seksualno nasilje kao radnje počinjenja kaznenog djela ratnog zločina (2014). Kastratović, V. U: Procesuiranje ratnih zločina – jamstvo procesa suočavanja s prošlošću u Hrvatskoj. Zagreb: Documenta.

26. Smjernice Generalnog tajnika – reparacije za seksualno nasilje povezano sa sukobima (2014). Dostupno na: <http://old.documenta.hr/assets/files/Sudjenja/ECHR/Smjernice-Generalnog-sekretara-o-reparaciji-CRSV-BOS.pdf>

27. Special Eurobarometer 449 – Gender-based Violence (2016). Europska komisija. Dostupno na: https://cdn.thejournal.ie/media/2016/11/ebs_449_en-1.pdf

28. Stanje seksualnih prava žena u Hrvatskoj u 2005. (2006). Mamula, M. Ženska soba.

29. Statut Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju (2009). Dostupno na: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_bcs.pdf

30. Suzbijanje posljedica seksualnog nasilja u ratu (2016). UNFPA Program BiH. Dostupno na: <https://ba.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/bosanski01.pdf>

31. Systematic rape, sexual slavery and slavery-like practices during armed conflict (1998). United Nations. Dostupno na: <http://www.refworld.org/docid/3b00f44114.html>

32. Transitional Justice Brief (2016). Inicijativa mladih za ljudska prava – Hrvatska. Zagreb.

33. UN Security Council Resolution 2467 (2019). United Nations. Dostupno na: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2467.pdf

34. What happened to the women? Gender and Reparations for Human Rights Violations (2006). Rubio-Marin, R. International Center for Transitional Justice.

35. Zaštita žrtava u kaznenom postupku – praktična implementacija Direktive 2012/29/EU (2020). Bezić, R.; Šprem, P. Zagreb: Pravni fakultet. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/253328>

36. Žrtva u kaznenom postupku – novi položaj u hrvatskom kaznenopravnom sustavu (2016). Burić, Z. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/232866>

Izdavač: Inicijativa mladih za ljudska prava Hrvatska

Autorice i autor: Stephanie Stelko / Milena Čalić Jelić / Nikola Puharić / Jakov Vojta Žujo

Za izdavača: Iris Knežević

Prevoditelj/ica: Jelena Čavarović / Branimir Renje

Proofreading za engleski: Elizabeth Ditullio / Madeline Jung-Hwa Lee

Dizajn: Nina Mihelić

Financirano sredstvima Europske unije. Izneseni stavovi i mišljenja isključivo su stavovi autora/ica te ne odražavaju nužno stavove Europske unije ili Nizozemskog helsinškog odbora. Ni Europska unija ni NHC ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

Zagreb, 2026

